

نظام هر جامعه‌ی انسانی، همواره تحت تأثیر عوامل اقتصادی، فرهنگی، سیاسی، حقوقی، ارتباطی و... شکل می‌گیرد و با تغییر آن‌ها، تغییر می‌یابد. این عوامل، به عنوان متغیرهای مؤثر بر نظام اجتماعی، به دلیل گرفتن تأثیر و تأثر از هم، نتایج متفاوت و متنوعی نیز ایجاد می‌کنند. ارتباط این عوامل با یکدیگر، می‌تواند از الگو و هندسه‌ی خاصی تبعیت کند و متناسب با اهداف آرمانی و ساختار هر جامعه و جهت‌گیری‌های بنیادین آن، شکل خاصی به خود گیرد.

هندسه‌ی این عوامل و متغیرهای ترکیب شده، نمایانگر نوعی توازن و جاگیری هر عامل در منطقه مؤثر خود خواهد بود و تعامل میان این نقاط مؤثر بر یکدیگر، فرایند مهندسی این عوامل مرتبط را شکل می‌دهد و معنا می‌بخشد. یکی از این عوامل و متغیرهای مؤثر در الگوی تعاملی جامعه که نقش بنیادینی در هندسه‌ی اجتماعی دارد، «فرهنگ» است.

فرهنگ به عنوان یک متغیر بسیار راهبردی، در شکل‌گیری الگوی هندسی جامعه نقش آفرینی می‌کند و خود نیز از نوعی طبقه‌بندی موضوعی برخوردار است. این طبقات موضوعی نیز مانند فراسیستم خود - یعنی نظام اجتماعی - از سیستم و

نظام مهندسی برخوردارند؛ یعنی نوعی روشمندی و تعامل معنی‌دار میان اجزای فرهنگی که در نهایت یک الگوی هندسی خاصی را به وجود می‌آورد. در این الگو، نوعی پیوستگی نظام مند و جهت‌دار دیده می‌شود که در سمت و سوی اهداف کلان نظام اجتماعی قرار می‌گیرد و عامل پویایی آن خواهد بود.

در این جا ارتباط دین و فرهنگ و تأثیر دین‌مداری در نظام فرهنگی حائز اهمیت است. در مهندسی فرهنگی باید به مدلی دست یابیم که در آن، نقش دین در ابعاد موضوع فرهنگ تحلیل شود و این مهم در سایه‌ی وجود الگوی تحلیلی میسر است. مهم‌ترین دستاورد این رویکرد، دست‌یابی به نوعی الگوی فرهنگی است که نظام جمهوری اسلامی ایران برای نیل به آرمان‌ها و سیاست‌های کلان خود به آن محتاج است و رهبر معظم انقلاب نیز آن را شاخص مهمی در نیل به اهداف غایی جمهوری اسلامی ایران دانسته‌اند.

نظام مهندسی فرهنگی، نوعی نظام نقادانه، جاسازی‌کننده‌ی مقولات فرهنگی در یک ترتیب منطقی و قاعده‌مند و در عین حال کارکردگرا و مبتنی بر نیاز فرهنگی جامعه‌ی امروز است. به عبارت دیگر در

عرصه‌ی فرهنگی، متغیرهای وابسته‌ای که به فرضیه‌های اصلی فرهنگی سمت و سو می‌بخشند، متأثر از متغیرهای مستقلی هستند که به روش مهندسی فرهنگی، ردیابی و رصد می‌شوند. دامنه‌ی تأثر آن متغیرهای مستقل در عرصه‌ی فرهنگی، با استفاده از یک مدل تحلیلی سنجیده و کنترل می‌شود و ما را قادر می‌سازد، جریان‌های فرهنگی را در کشور سامان‌دهی و مدیریت کنیم.

این مدیریت، از یک سو به ابعاد تشکیل‌دهنده‌ی فرهنگ، «جزء‌گرایانه» می‌نگرد و این اجزا را به طور جداگانه مطالعه می‌کند و از سوی دیگر، تأثیر فرهنگ را به عنوان مجموعه‌ای از اجزای مرتبط و مؤثر بر هم در برابر فراسیستم، یعنی جامعه قرار می‌دهد و نسبت‌ها و مناسبات آن را می‌سنجد و زمینه‌های هر نوع حرکت و تغییر منطقی

اجتماعی را به سوی آرمان‌ها و اهداف عالی نظام اجتماعی، با آهنگی موزون و مناسب، فراهم می‌آورد و این حرکت را مدیریت می‌کند. بنابراین، در نهایت مهندسی فرهنگی موتوری را طراحی می‌کند که جامعه را با حالتی پویا (دینامیک) به سوی اهداف عالی خود حرکت و سمت و سو می‌بخشد. اما موضوع تعلیم و تربیت، از شاخه‌های بسیار مهم بحث مهندسی فرهنگی است، زیرا شالوده و پایه‌ی نظام فرهنگی جامعه تلقی می‌شود. در عرصه‌ی تعلیم و تربیت است که مبانی یادگیری، شکل‌گیری شخصیت یک شهروند و ابعاد شناختی، عاطفی و عملی او به‌عنوان عنصری فعال در اجتماع پی‌ریزی می‌شود. دستگاه تعلیم و تربیت، مهم‌ترین نظام روشمندی است که می‌کوشد در چارچوب

راهبردهای کلان آموزشی و پرورشی، نظام تعلیم و تربیت را مهندسی و هدایت کند. مقولات آموزشی و پرورشی، مقولاتی جدا از مقولات فرهنگی نیستند، بلکه شکل‌دهنده‌ی آن‌ها هستند. بنابراین، توجه به مقولات آموزشی و پرورشی را می‌توان سرچشمه و مدخل ورود به بحث فرهنگ و مهندسی فرهنگی دانست. چرا که دانش‌ها، طرز تلقی‌ها، باورها، ارزش‌ها و مهارت‌ها مهم‌ترین مقولات آموزشی و پرورشی هستند که خود بسترها و مبانی فرهنگی را می‌سازند.

این شماره از مجله‌ی آموزشی «رشد علوم اجتماعی» تلاش دارد، نگاهی جامع و مورد اطمینان به موضوع مهندسی فرهنگی و ارتباط آن با نظام تعلیم و تربیت داشته باشد و این مهم را که مورد توجه رهبرفرزانه‌ی انقلاب و حاکم بر برنامه‌ی سوم توسعه و چشم‌انداز نظام جمهوری اسلامی است و در دستور کار «شورای عالی انقلاب فرهنگی» قرار دارد، برای معلمان دانش‌پژوه و تمامی دانشجویان و محققان مورد بررسی و بحث گسترده قرار دهد و به سهم خود، نظرات کارشناسان را در معرض نگاه کنجکاوانه و محققانه‌ی علاقه‌مندان به این مقوله‌ی مهم اجتماعی و جهانی بگذارد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی